

Десанка Максимовић

НЕ ХТЕДНЕСИ ЛИ СПАВАТИ



Десанка Максимовић
НЕ ХТЕДНЕСИ ЛИ СПАВАТИ

„Најлепше приче српске књижевности за децу”

Издавачи:
НАРОДНО ДЕЛО, Београд
ЦРВЕНИ ОБЛАК, Нови Сад

За издавача
ПРЕДРАГ КОВАЧЕВИЋ, директор,
главни и одговорни уредник

За извршног издавача
СРЂАН ЕРЦЕГАН

Уредник и приређивач
др **НАТАША КОВАЧЕВИЋ**

ISBN 978-86-6150-042-8

© НАРОДНО ДЕЛО, Београд, 2023.

© ЦРВЕНИ ОБЛАК, Нови Сад, 2023.

Ова публикација, у целини или у деловима, не сме се умножавати, прештамповати или преносити у било којој форми или било којим средством, без дозволе носиоца ауторских права или издавача, нити може бити на било који други начин или било којим другим средствима дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају носилац ауторског права и издавач, по одредбама Закона о ауторским правима.

ДЕСАНКА МАКСИМОВИЋ

НЕ ХТЕДНЕСИ
ЛИ СПАВАТИ

НАРОДНО ДЕЛО
ЦРВЕНИ ОБЛАК

Београд
2023



Дсанка Максимовић

ДЕСАНКА ПРИЧА ДЕЦИ

*Кренула је од вас насмејана
да би сјинила до вечнога санка,
мајка многих великих јесника
и краљица славуја Десанка...*

Б. Ројач

Не хитеднеш ли сјавајини, књига је с пажњом приређених прича за децу Десанке Максимовић, настала у жељи да дечје издавачко небо заблиста једном значајном и племенитом едицијом под називом: „Најлепше приче српске књижевности за децу”. У намери да најмлађим читаоцима представимо готово непознату и заборављену Десанку која је, иако омиљена као песникиња, стварала уметнички веома успелу и занимљиву прозу намењену малишанима, отиснули смо се у закутке прошлости, у којима дремају давно занемарене бајке и приче које су, чистотом свога срца и истанчаним осећајем за правду и лепоту, у данашњицу вратила управо деца. То су девојчице и дечаци који траже нешто више од телевизијских програма и виртуелних света, који се и даље пењу по дрвећу, играју жмурке и газе по барицама, који без омиљене књиге не иду на починак

и којима су узбудљиве приче о патуљцима, вилењацима, сиромасима, ђацима и животињама, постале чудесни кључ за разумевање важних питања што их пред њих поставља живот.

Све оно о чему би малишани могли да маштају, све што би могло да их заинтересује и разоноди, све о чему можда нису ни смели да помисле да питају, сместила је Десанка у прегршт својих приповести које су нам, небригом и немаром какве неретко негујемо, у значајној мери остале непознате. Увек решена да децу доучи и поучи, да их разбуди и разнежи, те да у њихова осетљива срца настане радост, доброту и милосрђе, Десанка је својом прозом васпитавала и обликовала читаве генерације читалаца. Путем лепе књижевности и истанчаног осећаја за народну мудрост и причу, за машту, фикцију и бајку, за културно благо свога народа које је вешто умела да преточи и у стихове и у прозу, она је стварала један чудесан и богољубив књижевни свет који и даље има много да тога да нам открије и понуди.

Књига пред читаоцем подељена је у три целине. Прву чине бајке, деци омиљене због нестварног и немогућег које се преплиће са стварним и могућим, због чудесног и невероватног које путем фикције настањује дечју свакодневицу, чинећи неодвојив део њиховог личног доживљаја. Десанка је у бајку успела да утка све оно са чим се деца лако могу сусрести, све оно што им је блиско, схватљиво и познато. На овај начин успела је да им приближи и саму стварност, онеобичавајући је узбудљивим догађајима чији су носиоци појаве са којима се иначе можемо срести у природи и окружењу: људи, цвеће, дрвеће, птице и животиње. Служећи се стиховима као тајанственим строфама

којима маштовито приповеда о неком догађају, Десанка својим бајкама улива нарочиту мелодичност и лепоту, чинећи их допадљивим проницљивом дечјем уху. Поменуте напеве деца лако памте, радо рецитују и понављају, због чега песникиња управо у њих смешта важне мисли и снажне поуке. И док читамо о месечевој шетњи, о играчкама које се веселе, о размаженој царици, о патуљцима васпитачима или белутку који живи стотинама година, служећи разноврсним људским творевинама, осведочавамо се да снага бајке не лежи обавезно у необичним, застрашујућим и несвакидашњим створењима која су човеку и изгледом и понашањем сасвим страна и далека, већ у вештини и лепоти казивања, у пажљивом одабиру епизода и мотива, у снази поруке која се на самом крају издваја као смисао и циљ. „До једноставности се не спуштамо, већ уздижемо”, говорио је Гогољ.

Другу целину ове збирке отварају поучне приче о животињама. У њима је Десанка описала безброј пустоловина, знајући да је пријатељство које оне гаје према деци и деца према њима, појава коју, без изузетка, треба преточити у причу. Да ће о животињама радо читати, те да ће их кроз њихове згоде и незгоде лако поучити и с успехом забавити, такође је морала знати. Ове живописне и распеване приповести, међутим, нипошто нису мање вредне од Десанкиних бајки или хришћанских прича. Оне верно следе списатељкине приповедачке манире, исијавајући племенитошћу, разборитошћу, врлином и поетском снагом. У њима неретко животиње говоре у стиховима, чиме се, захваљујући певљивом и мелодичном обраћању несташних јунака, постиже ефекат блискости и дубље повезаности са читаоцем. Било да проговара кроз уста деце, др-

већа, животиња, пчела или мрава, песникиња је смело и непоткупљиво, каткад у стиху, каткад у прози, одапињала у глувонему стварност величанствене поруке о честитости, поштењу, љубави, милосрђу и слободи. *Некад смо сви знали јасно шћиа је родољубиво и часно и шћиа шћреба да чине йойиомци неїдањих јунака*, писала је. Данас знамо да се њеним делима морамо вратити.

Стога ову збирку затвара десет Десанкиних хришћанских прича дубоке духовне снаге и завидне књижевне вредности, које су остале готово сасвим непознате ширем читалаштву. У њима се неретко преплићу елементи бајке и народне приче, блиски и схватљиви дечјем доживљају света и његових законитости. Њихова идејна нит и снажна мисаона порука представљају сами врхунац овог скромног приређивачког избора који има за циљ да осветли заборављене тематске целине у прозном стваралаштву омиљене списатељице и песникиње многих нараштаја. Десанка је, нема двојбе, имала истанчан и непогрешив осећај за хришћанско. Њене су приче богољубиве, поучне, моралне и васпитне. Складом и једноставношћу, нежним осећајем за причу и казивање, Десанка одабира кључне тачке у духовном сазревању појединца, о којима говори деци док је време, и док их још увек није искварио овоземаљки нерад и немир. Сведоци смо да је о духовним вредностима деци каткад лепше и једноставније говорити путем књижевности, у виду прича, кроз искуства и доживљаје књижевних јунака које најмлађи сликовито памте и дуго чувају у сећању. На овај начин лакше усвајају законитости вере, које су тако природне и схватљиве неисквареној дечјој души. Јер, као што неко мудар једном рече: „У нама постоји онолики потенцијал за веровање колико детињег у себи имамо.

Зато би морало да остане савршено јасно да је увек и сваки
пут – дете у нама оно које верује”.

др Најпаша Ковачевић

БАЈКЕ

ПАТУЉЦИ ВАСПИТАЧИ

Имали неки људи два дечака и две девојчице који су им задавали много брига: имали су шта да једу, а нису хтели јести; и имали су на шта да легну, а нису никад хтели на време спавати.

Друга суседска деца су штркљала као кукуруз из воде и руменила се, а ови малишани су бивали све блеђи и као да су се, уместо да расту, с дана на дан смањивали. Што год би им мати укувала, налазили би му мане: или би било преслатко или преслаано или тврдо. А кад би дошло време спавању, по читав час их је требало јурити, па да пођу у кревет.

Дочује за ову размажену децу неки патуљак што је тада био с путујућим циркусом у том граду, па му буде жао, јер је предвиђао каква судбина чека такву децу. Зато не буде лењ, већ узме одсуство неколико дана, па оде у шуму где су живели његови рођаци, други патуљци и исприча им о размаженој деци, замоливши их да је спасу.

Једног вечера убрзо после тога родитељи, по обичају, одведу дечицу на спавање и сачекају да их сан ухвати, па да изађу на прстима из собе. Деца су се, међутим, претварала да су заспала, па после неколико часака поскачу из постеља и стану се играти жмурке. Утом се у соби створи неки

човечуљак седе браде, па ухвати једног од дечака за руку рекавши:

*Не х̄ӣеднеш ли с̄йавай̄и,
ос̄йа̄ћиш й̄а̄й̄уљак,
мален човечуљак,
и кад будеш с̄йар.
Биће као сламке
ручице т̄иш т̄анке,
ножице малене,
биће к'о у мене
и кад будеш с̄йар.*

Деца се радознало окупе око тог мајушног старца, а он настави:

*Једном сам вам ја
био двай̄ӯӣ већи
неіо ш̄ӣо сам сад.
К'о ви ни ја й̄ад
нисам х̄ӣео јес̄ӣи,
нисам х̄ӣео лећи,
и й̄ос̄й̄анем мален
као ш̄ӣо сам сад.*

Деца су га једно време зачуђено гледала, па се полако стану враћати у своје постеље. Старчић мало постоји, па га наједном нестаде, као да је у земљу пропао. Малишани после тога брзо поспу, јер се нису по постељама вртели ни разговарали.

Сутрадан кад би време ручку, и кад мати љута што деца извољевају изиђе из трпезарије, појави се опет исти седи човечуљак и стаде причати:

*Јесїи ни ја
нисам хїео.*

*Пасуљ ми је био врео,
сїанаћ ми је био љуї,
куїус ми је био слан,
а кељ оїеї одвећ жуї.*

*Радио је сваки дан
мамин їруї,
кржљао сам сваки дан.*

Деца га опет опколе, а он настави да саветује:

*Када не би јеле,
и їравке би свеле,
свели би кромїири.
Ручају и мрави,
ручају и їчеле
и бели леїїири,
и бубе за ручак
баи су їада селе.*

После овога, човечуљка нестане, а деца се врате за сто и поједу до последње мрвице.

Неколико дана су тако била послушна, а после почне иста песма: опет стану да скачу из постеље кад родитељи изађу и да налазе мане јелу. Зато се опет јави нови човечуљак и загрливши једног од дечака, рече му:

*Не хїмеднеш ли сїавайїи,
їреїворићеш їи се
једном из дечака*

*у малено зрно
йроса или мака.*

А после приђе девојчицама, па им узе говорити:

*Нећеће ли сјавајти,
йрејворићеће се
ви из девојчица
у сной чиодица.*

Утом упадне однекуд у собу читава чета малих људи,
похвата се у коло и подскакујући око деце запева:

*Ми смо криви шћо смо мали,
никад нисмо ми засјали,
док нас нису йред сан йукли.*

*Ми смо криви шћо смо суви,
йравили се да смо їлуви,
кад су нас на ручак звали.*

*Ми смо криви шћо смо мали,
ми смо били неваљали,
йа смо сад йајћуљци,
сийни човечуљци.*

Малишани се сада озбиљно уплаше да не остану целога живота мали па, како је већ ноћ била, појуре на спавање. Да би им сан што боље утврдили, патуљци се окупе око њихових узглавља, па својим благим старачким гласом зашуморе:

У сну расїю брда,
їланине и реке,
у сну небо расїе
И шуме далеке.

У сну расїю звери,
у сну лейїир расїе,
у сну расїю врайїци
и малене ласїе.

У сну расїю звезде
и цвєће и їрава,
и дейїенце расїе
када слаїїко сїава.

Да ли су патуїци после овога отишли или су још
остали у дечјој соби, Бог би знао, тек једном се дечаку учи-
ни како га они вуку за ноге и руке говорећи:

Вуцимо їа за ножице,
вуцимо їа за ручице,
нека нам їорасїе,
нек нам буде лейї.
Вукли смо за крила
сенице и ласїе
и зеца за рейї.

Девоїчицама се опет причини како их вуку за носиће
шалећи се:

Вуцимо их за їрсїиїе,
вуцимо их за носиће,
нека нам їорасїю.

*Ходали смо кроз росицу
и вукли смо за косицу
цвeтiвe и шраву.*

Патуљци су похађали ове размажене малишане све док их нису поправили. Кроз годину дана, они су јели већ све што се изнесе на сто и сами једва чекали да иду на спавање. Зато, разуме се, на велику радост родитеља и патуљака, свако од деце порасте за три подланице и зарумени се као и остала добра деца.

ТРИ ПАТУЉКА

Далеко негде у планини живела је сиромашна сеоска породица. Родитељи су по цео дан орали, копали и жели код другог, да би своју децу исхранили. За то време, деца, два мања дечака, остајала су код куће сама и играла се. Њихове игре нису биле сличне играма варошке деце. Ови малишани су правили свиралице од врбова прућа, плели котарице, правили воденице на потоку што је текао поред куће. Понекад су зидали кућице крај обале и крчили стазе кроз жбуње. Једног дана рано ујутру, оду Стојан и Милан, тако су се звала деца сељакова, на поток и почну градити воденицу. Прво направеше брану нагомилавајући камење и песак са муљем. Под слеп што је падао са бране ставе подужу мотку на чијој су средини била лепезасто позабадана мала дрвца као паоци на точковима. Мотку наслоне на дрвене рачве, забодене с обе стране реке. Тако је вода, падајући, окретала точак, и није га могла однети. Овај посао био је готов тек увече, и деца се врате кући, тек кад је увелико пао мрак. Изјутра рано отрче да виде да ли воденица и даље ради. Кад имају шта видети: на оном месту где су је саградили, ничега нема. Поток само тече као што је и пре текао. Потрче деца низ воду да виде да се није точак гдегод зауставио, закачио за камен. Тако

идући низ воду, далеко наиђу на своју воденицу, стоји иста истоветна, само на сасвим другом крају потока.

Деца просто нису могла да дођу себи. Покушају да опет врате точак на старо место, али он се није дао извадити из рачава као да је прикован. Зато се Милан и Стојан тужни врате кући, чудећи се шта ће то бити, али не могући да се досете.

А ево шта се догодило.

Крај сељакове куће, у најгушћој шуми, живела су три патуљка: Седобради, Црнобради и Риђобради. Док су деца правила своју воденицу, патуљци су вирили иза грана и, чим су отишли кући, Седобради рече:

– Хајде да дечју воденицу преместимо на друго место. Могли бисмо на њој брашно млети.

Црнобради патуљак пристаде одмах, али Риђобради примети:

– Пристајем на то, само ако ноћас не буде месечине, јер ви знате: види ли нас на злом послу ма које људско око, одмах ћу се ја претворити у грумен злата, Седобради у грумен сребра, а Црнобради у грумен угља.

Како те ноћи није било месечине, патуљци слободно изиђу на реку и преместе дечију воденицу, удесивши је исто онако како су је деца била удесила, па самељу на њој врећу брашна за сутрадан.

Кроз неколико дана, деца направе на обали камену малу кућу, ограде је прућем, и кроз двориште просеку стазу ређајући шљунак до шљунка. Увече, кад су били готови, оду кући, једва чекајући да опет иду на игру.

Али чим су деца отишла кући, патуљци, који су вирили иза жбуна, изиђу на обалу реке и кућицу пренесу далеко